

2. Yu, Hong. 2017. “Infrastructure Connectivity and Regional Economic Integration in East Asia: Progress and Challenges”. *Journal of Infrastructure, Policy and Development* 1 (1): 44. doi:10.24294/jipd.v1i1.21

3. Liu, Hong, and Guanlie Lim. 2019. “The Political Economy of a Rising China in Southeast Asia: Malaysia’s Response to the Belt and Road Initiative”. *Journal of Contemporary China* 28 (116): 216–231

4. Shi, Hongtao. 2004. “China’s ‘Malacca Dilemma’ ”. *China Youth Daily*. http://zqb.cYol.com/content/2004-06/15/content_888233.htm

5. Zhang, Zhong Xiang. 2011. “China’s Energy Security, The Malacca Dilemma and Responses”. *Energy Policy* 39 (12): 7612–7615. doi:10.1016/j.enpol.2011.09.033

УДК 327:94(510)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-37>

Циватий В. Г.

ORCID: 0000-0003-1505-7483,

кандидат історичних наук, доцент,

Заслужений працівник освіти України,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

член правління Наукового товариства історії дипломатії

та міжнародних відносин

м. Київ, Україна

ГЕОІСТОРІЯ ТА ГЕОПОЛІТИКА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (КНР) У РЕГІОНІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ, ТЕМПОРАЛЬНИЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішня політика, дипломатія, міжнародно-політична регіоналістика, інституціоналізація, Центральна Азія, Китай.

Наукове обґрунтування і концептуалізація таких соціальних та інституціональних регуляторів сучасного світоустрою, як міжнародні відносини, дипломатичні системи і моделі дипломатії в історичній ретроспективі та перспективі – це новий перспективний напрям досліджень у сфері інституціональної історії та сучасних моделей міжнародних відносин, міжнародно-політичної регіоналістики, геоісторії, геополітики, міжкультурної комунікації, філософії зовнішньої

політики та дипломатії, міжнародного права в умовах поліцентричного світоустрою, особливостей міжнародно-політичної регіоналістики та геополітики XXI століття [1].

Мета наукової розвідки – проаналізувати особливості азійської політики Китайської Народної Республіки (КНР) у контексті реалізації концепту «м'яка сила» і модель дипломатії та регіональної зовнішньої політики КНР в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття.

На сьогодні більшість акторів міжнародних відносин уже не спроможні конкурувати з Китаєм і Туреччиною в регіоні Центральної Азії. Одним із таких факторів – є інтеграційний фактор – інституціоналізація моделей і процеси тюркської інтеграції в цьому регіоні. Щодо геоісторичних витоків і геополітичного пасьянсу в регіоні, то можна передбачити, що в середньостроковій та в довгостроковій перспективі ситуація може розвиватися за наступним сценарієм. Сполучені Штати Америки і надалі намагатимуться усунути Іран з політичної арени в регіоні, але при цьому їх кінцевою метою є росія. З послабленням Ірану, як одного з основних партнерів Москви в регіоні, Вашингтон більш вільно зможе впливати на міжнародно-політичну ситуацію та інституціональні процеси як на всьому Близькому Сході, так і в регіонах Центральної Азії та Південного Кавказу, де Азербайджан, Вірменія та Грузія втрачатимуть підтримку з боку Ірану [2, с. 42–44; 3, с. 190–194].

Згодом, в умовах «слабкого Ірану», питання Нагорного Карабаху відійде на другий план і зросте вірогідність його розв'язання військовим шляхом за участі Туреччини на боці Азербайджану. Успішне розв'язання карабахської проблеми остаточно зведе нанівець роль Росії на Близькому Сході і в регіоні Центральної Азії та Кавказу і дозволить Сполученим Штатам Америки (США) укотре подолати незрозумілість з Анкарою та певною мірою контролювати ситуацію в цих регіонах. Підвищення ролі та посилення впливу Китайської Народної Республіки (КНР) у Центральній Азії може поновити його колишні протиріччя з Росією та загострити їх. Також можна очікувати, що в середньостроковій перспективі економічні та геополітичні інтереси Китаю змусять його на пряме воєнно-політичне втручання в Центральній Азії [4].

Протягом 2018–2022 років в засобах масової інформації (ЗМІ) регіону Центральної Азії кілька разів порушувалось питання про створення «Об'єднаної тюркської армії» («Євразійських воєнних сил») за участі Туреччини, Азербайджану, Киргизії та Монголії. Це щось таке на кшталт азійського НАТО з базовим суб'єктом у вигляді турецької жандармерії. На сьогодні не тільки регіон Близького Сходу переживає досить важкі часи, але і Центральна Азія, і Південний Кавказ стоять на порозі досить великих міжнародно-політичних, політико-дипломатичних, геополітичних і регіональних змін XXI століття.

Політика Китайської Народної Республіки (КНР) у Центральній Азії ХХ-ХХІ століття, азійський вектор китайської моделі зовнішньої політики і моделі дипломатії КНР базується на історичних пластах політико-дипломатичних традицій і сучасних дипломатичних практик. Компаративний аналіз і узагальнення інструментів дипломатії надають сучасним дослідникам можливість визначити обумовленість і спрямованість векторів зовнішньої політики Китайської Народної Республіки (КНР) в умовах поліцентричного світоустрою і глобалізаційних впливів сучасності [5].

На сьогодні політики та експерти в КНР розглядають традиційні механізми прояву «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію, включаючи діаспору, як важливий засіб завоювання провідних позицій у світовій політиці, дипломатії, економіці, культурі, освіті та спорті. Більш того, збагачені національними традиціями методи використання «м'якої сили» дозволяють Китаю домагатися істотних успіхів у цій сфері. При цьому, як й інші держави Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), Китай значне місце у своїй політиці віддає реалізації програм економічного співробітництва, доповнюючи тим самим класичне розуміння концепції «м'якої сили» [6, с. 48–53].

В умовах поліцентричного світу ХХІ століття особливого значення набувають світові події та міжнародні проєкти між центрами світових впливів і політико-дипломатичної сили. Актуальність даної теми підтверджується значною кількістю наукових публікацій щодо зовнішньої політики і міждержавних відносин Китайської Народної Республіки.

Оцінюючи стан наукового вивчення позицій і концептуальних підходів КНР щодо регіоналізації та особливостей інституціоналізації політико-дипломатичних відносин у поліцентричному світі ХХІ століття маємо констатувати недостатній рівень поглибленого їх вивчення та аналізу. При цьому варто підкреслити, що недостатньо приділяється уваги саме з боку представників академічних кіл. Цей аспект в останні десятиліття набув особливої актуальності й для вітчизняної наукової думки (В. Гамянін, Є. Гובה, В. Голод, Б. Гуменюк, В. Кіктенко, О. Коппель, Ю. Костенко, М. Кулініч, О. Машевський, Н. Городня, О. Олійник, О. Пархомчук, С. Пронь, М. Таран, В. Урусов, О. Федічев, В. Цватий, С. Шергін та інші. Зарубіжні дослідники у своїх наукових розвідках віддають перевагу економічній проблематиці, регіональним особливостям, військово-технічному співробітництву, міжнародно-політичній діяльності КНР. Невід'ємним елементом дискусій та обговорень є питання практичної реалізації концепту «м'якої сили», а також мета і характер її використання.

Геоісторія та концептуальні підходи КНР у сфері зовнішньої політики у регіонах світу, концепти зовнішньої політики і дипломатії КНР

також історично традиційно базуються на Стратагемах. Стратагеми можна порівняти зі зброєю, якою китайці уміло користуються вже кілька тисячоліть. [6]. Китай має необхідність здійснити ще величезну роботу із розробки стратегії зовнішньої політики держави, яка враховувала б ці недоліки або контраверсійні підходи, і яка б у підсумку дозволила досягти однієї із пріоритетних зовнішньополітичних цілей КНР – створити образ Китаю як відповідального члена світової спільноти, надійного партнера з багатою культурою, здатного внести важливий вклад у формування гармонійного світу [7].

Важливою складовою зовнішньополітичної стратегії КНР на сьогодні – є реалізація інтеграційно-інституціонального міжнародного проекту «Один пояс, один шлях» [8]. КНР в останні десятиліття впевнено посилює своє регіональне лідерство і статус центру політико-дипломатичної сили. Так, відзначимо, що Китай на сьогодні є другою економікою світу, утримує постійне членство в Раді Безпеки ООН та є членом ядерного клубу. Відповідно до посилення свого міжнародно-політичного лідерства, КНР ставить і нові завдання перед практичною дипломатією: формування нового політико-дипломатичного інструментарію та політично структурованих уявлень про особливості аналізу, механізмів прийняття й реалізації зовнішньополітичних рішень у Китаї. На сьогодні КНР формує свою власну інституціональну модель, яка в культурному, світоглядному, ментально-цивілізаційному вимірі значно відрізняється як від України, так і від інших міжнародно-політичних регіонів – Європи, Центральної Азії та ін. Характеризуючи сучасні стратегічні плани КНР, маємо відзначити їх історично-традиційну детермінанту. Китайська Народна Республіка посідає одне із лідируючих місць у політичному світовому бомонді держав-лідерів поліцентричного світу XXI століття: перше місце у світі по чисельності населення, друге місце у світі (після США) за економічним потенціалом і третє місце за площею території.

Основні завдання дипломатії КНР на сьогодні: по-перше, створення умов у зовнішньополітичному середовищі для інституціонального збереження внутрішньої стабільності, сталого економічного розвитку і науково-технічного прогресу в державі; по-друге, вирішення інституціональних питань із Тайванем і забезпечення конструктивного партнерства із державами-сусідами; по-третє, стратегічне партнерство, продуктивна співпраця і ефективний діалог з провідними державами світу; по-четверте, ефективна діаспоральна політика і діаспоральна дипломатія [9]. Для реалізації головних пріоритетів моделі китайської дипломатії, КНР активно використовує інструментарій публічної дипломатії («soft power»). При цьому, важливим аспектом її втілення є залучення до себе в союзники значної кількості держав, насамперед,

Азійсько-Тихоокеанського регіону, регіону Центральної Азії, та країн, що розвиваються [10].

КНР працює також і на випередження: китайська держава прагне змодельовати розвиток міжнародно-політичних подій і знизити ризики від нових викликів і загроз глобалізації своїм національним інтересам. Одним із таких тактичних ходів є – поглиблення співпраці з міжнародними акторами, що потенційно мали б можливість представляти загрозу для Китаю в нових реаліях сьогодення. У цих умовах Китай майже ніколи не поєднує в одному міжнародно-політичному фокусі – політичне, економічне та безпекове співробітництво (як виняток, інколи економічні фактори впливу використовує в політико-дипломатичних цілях). Китай на сьогодні у системі міжнародно-політичних координат віддає перевагу поліцентричній концепції світоустрою та у відносинах із провідними державами Заходу і США продовжує слідувати моделі партнерства із «центрами сили», а не протидіяти їм. Задекларований новий курс зовнішньої політики КНР зорієнтований на забезпечення відповідних умов, що сприяють реалізації політики реформ і відкритості Китаю, а також формуванню справедливого політичного та економічного світоустрою на основі п'яти принципів мирного співіснування (рівність та взаємна вигода, взаємна повага державного суверенітету та територіальної цілісності, взаємний ненапад, невтручання у внутрішні справи один одного, а також мирне співіснування) [11, с. 215–220; 12].

Отже, в умовах сучасного поліцентричного світоустрою XXI ст. КНР створює свою особливу модель дипломатії та визначає головні завдання зовнішньої політики в контексті національних безпекових та економічних пріоритетів. «М'яка сила» Китаю на сьогодні характеризується стратегічним плануванням та регіонально-національною специфікою, особливостями концепції «м'якої сили» Китаю. КНР володіє й використовує в дипломатичній практиці один із найбільш повних і привабливих наборів інструментів «м'якої сили» серед інших держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР).

Цілі зовнішньої політики КНР полягають в забезпеченні національної безпеки і зміцненні позицій Китаю на міжнародній арені. Китай зорієнтований на розширення співпраці з ключовими гравцями Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Китай в умовах сучасного світоустрою не тільки зазнає фундаментальних змін, але й створює абсолютно нову соціальну, економічну і політико-дипломатичну моделі, що інституціонально змінюють правила глобальної торгівлі та міжнародної економічної системи.

У цілому, китайська дипломатія своєчасно відгукується на нові загрози і виклики в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, залишаючи

пріоритетними принципами «м'якої сили» при реалізації головних завдань зовнішньої політики КНР в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття. Підвищення ролі, геополітичних інтересів та посилення впливу Китайської Народної Республіки (КНР) у Центральній Азії у XXI столітті може поновити його колишні протиріччя з росією та загострити їх у темпоральному, інституціональному та політико-дипломатичному аспектах.

Література:

1. Кіктенко В. О. Розвиток українського китаєзнавства: до питання необхідності створення мозкового центру з досліджень сучасного Китаю / Українська асоціація китаєзнавців. *Україна – Китай*. 2017. № 3(9). URL: <https://sinologist.com.ua/kiktenko-v-o-rozvytok-ukrayinskogo-kytayeznavstva-pytannya-neobhidnosti-stvorennya-mozkovogo-tsentru-z-doslidzhen-suchasnogo-kytayu/> (дата звернення: 06.11.2022).

2. Ціватий В. Г. Україна та Грузія в сучасному поліцентричному просторі XXI століття: особливості історичних, політико-дипломатичних та інституціональних моделей їх стратегічного позиціонування. *Стратегічне позиціонування України в сучасному міжнародному просторі* : збірник наукових статей. К. : ІМВ, 2018. С. 42–44.

3. Ціватий В. Г. Історичний, зовнішньополітичний, дипломатичний та інституціональний вимір двосторонніх відносин США – КНР XXI століття: концепт і стратегія конгейджменту / Рецензія на монографію : Вишневська-Черкас І. Г. США – КНР: стратегія конгейджменту. К. : Дипломатична академія України при МЗС України, 2016. 328 с. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. Вип. 23 : Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Ч. I. Серія «Історичні науки». С. 190–194.

4. Naisbitt J. and Naisbitt D. *China's Megatrends: the 8 Pillars of a New Society*. NY: HarperCollins Publishers, 2010. 272 p.

5. Вишневська-Черкас І. Г. США – КНР: стратегія конгейджменту : монографія. К. : Дипломатична академія України при МЗС України, 2016. 328 с.

6. Ціватий В. Г. Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект. *Зовнішні справи*. 2012. № 09. С. 48–53.

7. 三重内涵：注入中国和世界发展新动力 [Три важливих сутності: Надати новий імпульс розвитку Китаю і світу]. *Цайцзін гуаньдянь*. 2014. № 10.

8. 黃日涵 丛培影“一带一路”开拓中国外交新思路 [Хуан Жіхань, Цун Пейін. «Один пояс, Один шлях» відкриває дорогу до нового мислення китайської дипломатії]. *Шіші баогао*. 2014. № 11.

9. Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics. Second Edition Corneliu Bjola and Markus Kornprobst. First edition published by Routledge 2013. Second edition published 2018. 305 p.

10. Modern Diplomacy in Practice. Written and Edited by Robert Hutchings, Jeremi Suri. Springer Nature Switzerland AG, 2020. 260 p.

11. Ціватий В. Г. Діаспоральна політика і діаспоральна дипломатія КНР в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття (освітньо-інтелектуальний потенціал та інституціональні особливості китайської діаспори в Японії). *Китайська цивілізація: традиції та сучасність: збірник наукових статей*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 15. С. 215–220.

12. Китай очима Азії : колективна монографія / Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України ; Українська асоціація китаєзнавців. К., 2017. 316 с.

УДК 328.18(477):328.18(510)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-38>

Шамрасва В. М.

ORCID: 0000-0002-7140-3742

доктор політичних наук, доцент,

професор кафедри міжнародного і європейського права

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КНР

Ключові слова: міжнародні відносини, Україна, КНР, двостороннє співробітництво, стратегічне партнерство.

В умовах сьогодення позиція Китайської Народної Республіки, як впливового актора світової та регіональної політичної арени привертає увагу і зацікавлення багатьох науковців та широкого кола міжнародних та внутрішньо національних суб'єктів. КНР стабільно демонструє високі темпи зростання економічного потенціалу, що відкриває широкі можливості для відстоювання своїх національних інтересів та розвитку політичного потенціалу. Успіхи офіційного Пекіна у сфері міжнародних відносин багато в чому є наслідком його зваженої міжнародної позиції та активної регіональної політики. Всі ці фактори були проде-